

- RÓVEKAMP, C.J.A., H. FARJON & D. DE BOER, z.j. Beheersvisie Natuurmonument St. Pietersberg bovengronds. Ecologisch adviesbureau Stichting voor Toegepaste Landschapsecologie (STL), Nijmegen.
- RÓVEKAMP, C.J.A., 1992. Inrichtings- en beheersplan Beschermd Natuurmonument St. Pietersberg, Mei 1992. Ecologisch adviesbureau Stichting voor Toegepaste Landschapsecologie (STL), Nijmegen.
- SCHAIK, D.C. VAN, 1983. De maatschappelijke en technische betekenis van den Sint Pietersberg. In: D.C. VAN SCHAIK, (red.), 1983. De Sint Pietersberg. Met een aanvullend gedeelte van 1938-1983. Thom: Ef & Ef, pp. 323-337.
- SCHMITZ, H.J. & W. MURK, 1983. Die Eifel. Köln; DuMont. Sinel, J., 1907. Notes on the lizards of the Channel Islands. Trans. Soc. Guemesiase 5: 308-317.
- SINEL, J., 1908. The Reptilia, Batrachia, and Mammalia of the Channel Islands: their origin and modification by isolation. Trans. Soc. Guemesiase 5: 466-472.
- SMIT, R.C.J., 1981. Verspreiding en biotopen van amfibieën in Zuid-Limburg e.o.; de situatie in 1980. Rapport Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Amsterdam; Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Leersum. 92 p.
- SPELLERBERG, I.F., 1975. Conservation and management of Britain's reptiles based on their ecological and behavioural requirements: a progress report. Biol. Conserv. 7 (4): 289-300.
- STRIJBOSCH, H., J.J.A.M. BONNEMAYER & P.J.M. DIETVORST, 1980A. De Muurhagedis (*Podarcis muralis*) in Maastricht. Deel 1: Structuur en dynamiek van de populatie. Natuurhist. Maandbl. 69 (11): 210-217.
- STRIJBOSCH, H., J.J.A.M. BONNEMAYER & P.J.M. DIETVORST, 1980B. De Muurhagedis (*Podarcis muralis*) in Maastricht. Deel 2: Biotop en biotoopgebruik. Natuurhist. Maandbl. 69 (12): 240-246.
- STRIJBOSCH, H., J.J.A.M. BONNEMAYER & P.J.M. DIETVORST, 1980C. The northernmost population of *Podarcis muralis* (Lacertilia, Lacertidae). Amphibia-Reptilia 1: 161-172.
- STRIJBOSCH, H., W. HELMER & P.T. SCHOLTE, 1989. Distribution and ecology of lizards in the Greek province of Evros. Amphibia-Reptilia 10: 151-174.
- TERM, J. VAN, 1970. Over de wijnbouw in en om Maastricht zoals deze was en weer is. Maastricht: Crouzen & Zn.
- THIJSE, JAC. P., 1938. Onze groote rivieren. Zaandam: Verkade's Fabrieken N.V.
- TIHON, C., 1986. Coup d'oeil sur la faune de la Montagne Saint-Pierre. Réserves Naturelles no. 2: 44-47.
- TURIN, H., 1983. Loopkevers als thermometers voor kalkgraslanden. In: Kalkgraslanden: beheren voor de toekomst. Verslag van het symposium te Maastricht op 29 april 1983. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XXXIII, aflevering 1-2.
- UYTVEN, R. VAN, 1966. De ondergang van de wijntel in de Nederlanden. Spiegel historisch 1: 52-59.
- VLEESCHAUWER, TH. DE, 1952. Waar vangen wij dit jaar onze dieren? Spaart uw inheemse herpeto-fauna! Lacerta 10 (10): 76.
- WAAGE, G.H., 1983. De dierenwereld op de Sint Pietersberg. In: D.C. VAN SCHAIK, (red.), 1983. De Sint Pietersberg. Met een aanvullend gedeelte van 1938-1983. Thom: Ef & Ef, pp. 153-184.
- WASSENBERG, 1949. In: verslag van de maandvergadering te Maastricht op Woensdag 7 December 1949. Natuurhist. Maandbl. 38 (12): 119.
- WASSENBERG, 1958. In: verslag van de maandvergadering te Maastricht op woensdag 2 april 1958. Natuurhist. Maandbl. 47: 52-53.
- WERKGROEP OUD SINT PIETER, 1991. Sint Pieter in oude ansichten. Zaltbommel; Europese Bibliotheek.
- WEVER, A. DE, 1952. Verdwijnende cultuurplanten. Wijn-druiven. Natuurhist. Maandbl. 41: 51-53.
- WILLEMS, J.H., 1983. Het belang van het voortbestaan van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. In: Kalkgraslanden: beheren voor de toekomst. Verslag van het symposium te Maastricht op 29 april 1983. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XXXIII, aflevering 1-2.
- WILLEMS, J.H., 1987. Ons krijtland Zuid-Limburg VI. Kalkgrasland in Zuid-Limburg. Koninklijke Nederlandse Natuur-

- historische Vereniging en Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Wetenschappelijke mededeling nr. 184.
- WILLEMS, J.H. & F.G. BLANCKENBORG, 1975. Kalkgrasland-vegetaties van de St. Pietersberg ten zuiden van Maastricht. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XXV, aflevering 1.
- WILLEMSE, C., 1916. De reptilien van Nederland. De Levende Natuur 21 (10): 184-189.
- ZAGWIJN, W.H., 1975. Indeling van het Kwartair op grond van veranderingen in vegetatie en klimaat: 109-114. In: W.H. ZAGWIJN & C.J. VAN STAALDUINEN (red.), toelichting bij geologische overzichtskaarten van Nederland. Haarlem: Rijks Geologische Dienst.
- ZAGWIJN, W.H., 1986. Nederland in het Holoceen. Geologie van Nederland, deel 1. Rijks Geologische Dienst Haarlem. 's-Gravenhage; Staatsuitgeverij.

* Deze artikelen zijn ook verschenen in een speciale publikatie met de titel "De Muurhagedis in Maastricht. Een zonderlinge zuiderling", (Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XXXIX, aflevering 1 (1992)).

KAARTEN

BORY DE SAINT-VINCENT, J.B.M.A.G. Carte du plateau de St. Pierre. Relevée et dessinée par Bory de Saint-Vincent; 1819. Lithographie en 1821 par D.A. Paulmier. Gemeentearchief Maastricht, kollektie GAM, nr. 1210.

FERRARIS, JOSEPH VAN. Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden. Opgenomen op initiatief van Graaf Van Ferraris. Kaart: Maastricht; kaartnr. 189 (4). 1771-1778. Speciale uitgave voor de Stichting Maaslandse Monografieën. Gemeentekrediet van België, Brussel, 1976.

FRANCOIS & VON MÜFFLING. Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und Von Müffling 1803-1820. Publikation der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde XII-2. Abteilung-Neue Folge. (kaart nr. 83 Maastricht).

VERENIGINGSNIEUWS

EXCURSIEPROGRAMMA 1993 SPRINKHANEN- STUDIEGROEP

De Sprinkhanenstudiegroep heeft voor het seizoen 1993 een uitgebreid excursieprogramma samengesteld. Gezien de lengte van onze provincie en de verspreide herkomst van de sprinkhanenliefhebbers is getracht de excursies min of meer eerlijk over de regio's Noord, Midden en Zuid te verdelen. Verder is er onderscheid gemaakt tussen gebieds- en soortinventarisaties.

De soortexcursies zijn niet alleen bedoeld om (één of) enkele soorten qua uiterlijk te leren kennen, maar ook om kennis te maken met het specifieke biotoop en eventueel typisch gedrag. Bij de gebiedsinventarisaties gaat het om het vastleggen van de sprinkhanenfauna in een bepaald gebied. Hierbij wordt dus niet al te lang stil gestaan bij de afzonderlijke soorten: hoofddoel is het op kilometerhokbasis in kaart brengen van de verspreiding van sprinkhanen.

Al met al ziet het excursieprogramma voor dit jaar er als volgt uit:

24 april: Veenmolexcursie in Griendtsveen. De spectaculaire Veenmol is een nachtdier, het betreft dus een avondexcursie die eventueel wordt aangevuld met het kijken naar vlermuizen. Verzamelen om 20 uur bij de kerk van Griendtsveen. De excursieleider is P. Keyzers.

22 mei: Veldkrekeltocht door de stuifzanden van de Weerter- en Budelerbergen. Het betreft een voor Limburg en Nederland inmiddels zeldzaam geworden landschap met veel open zand en een grote populatie Veldkrekels. Verzamelen om 13 uur bij de kerk van Boshoven-Vrakker ten westen van Weert. Excursieleider: I. Raemakers.

19 juni: Doornsprinkhanenexcursie naar de tichelgaten bij Wessem. In deze omgeving kunnen in elk geval 3 en mogelijk zelfs 4 soorten doornsprinkhanen (*Tetrix* sp.) worden

waargenomen. Bij tegenspoed (in juni zijn er vaak weinig volwassen dieren) vormt het natuurontwikkelingsgebied Koningsteen een mooie uitwijkmogelijkheid. Verzamelen om 10.30 uur, parkeerplaats de Grote Hegge ten zuidoosten van Thorn. De excursie staat onder leiding van I. Raemakers.

17 juli: Inventarisatie van het gebied tussen Camerig, Cottessen en Terziet ten zuiden van Epen. Het gebied maakt deel uit van Mergelland-Oost, waarvoor een herinrichting wordt voorbereid. Het zeer gevarieerde landschap moet haast wel leuke soorten herbergen. Verzamelen om 10.30 uur bij de kerk van Epen, excursieleider: W. Jansen.

14 augustus: Inventarisatie van de Tienrayse en Swolgenderheide en omgeving. Dit is één van de vele Noordlimburgse terreinen die wat de kennis van sprinkhanen betreft nog braak liggen. Verzamelen om 10.30 uur bij de kerk van Broekhuizen, excursieleider: S. Jansen.

28 augustus: Soortexcursie naar de Sint Pietersberg. In 1992 is dit gebied reeds geïnventariseerd. De Struiksprinkhaan blijkt hier algemeen te zijn en ook de Blauwvleugelsprinkhaan kan worden aangetroffen. Verzamelen om 10.30 uur bij de parkeerplaats op de Sint Pietersberg, excursieleider: W. van der Coelen.

11 september: Zadelsprinkhaanexcursie naar de Mechelse heide in Belgisch Limburg. De Mechelse heide vormt een laatste snipper van de eertijds uitgestrekte heidevelden van het Kempisch Plateau. De typische bremstruwelen vormen een uitgelezen biotoop voor de Zadelsprinkhaan. Verzamelen: 10.30 uur, kerk Mechelen a/d Maas (B), excursieleider: I. Raemakers.

Iedereen is van harte welkom bij deze excursies! Voor aanvullende informatie kunt u zich wenden tot Ivo Raemakers, Lawickse Allee 56, 6707 AJ Wageningen, tel. 08370-17756.

JAARVERSLAG ZOOGDIEREN- WERKGROEP 1992

In 1992 zijn vijf vergaderingen van de Zoogdierenwerkgroep georganiseerd over zeer uiteenlopende onderwerpen. Naast beken-

de thema's als vlermuizen kwamen ook het wildbeheer in de Hoge Venen en een inleiding op de genetica, om afwijkingen in bijvoorbeeld de vachtkeur van dieren beter te kunnen begrijpen, aan de orde.

Bij inventarisaties is in het bijzonder aandacht besteed aan een hernieuwd onderzoek naar het voorkomen van de Hamster in Limburg. De Zoogdierenwerkgroep dient dit hoogst noodzakelijke onderzoek de komende jaren voort te zetten en te intensiveren, vanwege de vermoedelijk sterke achteruitgang van de Hamster.

De Hazelmuis kreeg dit verslagjaar nog buitengewoon veel aandacht. Evenals - vanzelfsprekend - de vlermuizen door middel van aparte inventarisaties en groeventellingen. Daarnaast is een inventarisatie georganiseerd naar het voorkomen van muizen in het Gulpdal. Andere zoogdieren stonden minder in de belangstelling, maar zijn niet vergeten. Zo is een publicatie voorbereid over de tot nu toe vrijwel niet opgemerkte aanwezigheid van een nieuwkomer in Limburg: de Wasbeerhond. Over een deel van het overige onderzoek is verslaglegging in voorbereiding. Overigens bedraagt het aantal waarnemingen van zoogdieren in Limburg momenteel bijna 40.000.

Het is noodzakelijk in de komende jaren meer aandacht te schenken aan de minder gemakkelijk op te sporen kleine zoogdieren

om hiaten in kennis omtrent verspreiding te kunnen opvullen. Hiervoor zijn meerdere excursies in 1993 gepland. Daarnaast is een versterkte aandacht noodzakelijk voor minder frequent bezochte gebieden in Limburg om tot een evenwichtiger inventarisatie van zoogdieren over de gehele provincie te kunnen komen.

De Vlermuizenwerkgroep gaf over 1991 een apart jaarverslag uit, gecoördineerd door Ludy Verheggen, van haar talrijke activiteiten. Ook voor 1992 is weer een uitvoerig jaarverslag in voorbereiding. Jan Buys nam afscheid als provinciaal coördinator van de werkgroep. Hij is opgevolgd door Jan Kluskens. Als coördinator van de jaarlijkse groeventellingen is Willem Vergoossen opgevolgd door Jos Cobben.

Een aparte vereniging, de Stichting Dassenwerkgroep Limburg, heeft samenwerking gezocht met de Zoogdierenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap. Het doel van deze Dassenwerkgroep is het ondernemen van alle mogelijke activiteiten ter bescherming van de Das en zijn biotoop in Limburg. Het inventariseren en beschrijven van de Limburgse dassenpopulatie en haar biotopen staat centraal. Wij gaan er van uit met deze nieuwe werkgroep prettig en zinvol te blijven samenwerken.

Leo Backbier, secretaris

KORTE MEDEDELINGEN

SOK-MEDEDELINGEN NUMMER 20

In december 1992 is SOK-mededelingen nummer 20 verschenen. Deze jubileum-uitgave staat geheel in het teken van onderzoek in enkele groeven in Heer en Cadier en Keer. Het is het resultaat van vele jaren berglopen en archiefonderzoek door een groep bestaande uit J. Maes, J. Pletsters, H. Ramakers, R. Ramakers en J. Knubben. In deze uitgave worden de volgende groeven beschreven:

Scharnderberg. Het blokbreken in deze berg is door de schutterij van Heer rond 1650 gestart. Daarna is ze enkele malen van eigenaar gewisseld. Met blokbreken werd gestopt rond 1910. In de Tweede Wereldoorlog is de Scharnderberg nog als schuilkelder gebruikt. In deze groeve zijn vele opschriften gefotografeerd en gecatalogiseerd. In het ar-

tikel worden de ontginningspatronen onttrafeld, zodat inzicht wordt verkregen in de werkwijze. Enkele opschriften in de berg worden gekoppeld aan archiefstukken, hetgeen vele interessante dorpshistorische feiten oplevert.

Heerderberggroeve. De oorsprong van deze berg is gedateerd rond 1550. Het oudste opschrift (1643) bevindt zich diep in de groeve, waaruit kan worden afgeleid dat de groeve veel ouder moet zijn. Uit archieven blijkt dat de groeve al wordt vermeld in 1590. Ze was toen eigendom van het Kapittel van Sint Servaas. Dit Kapittel gaf iemand recht tot blokbreken, waarbij ze zelf een tiend (belasting) ontving. De groeve is zeer bouwvallig, onder andere door de vele roofofbouw. Een deel van de groeve werd als veestal gebruikt. Als gevolg van instortingen is de berg in drie delen te verdelen: Lourdesgrot,

Schaapskooi en Vossekui. Van de Heerderberg is veel archiefmateriaal bekend. Deze bevat meestal informatie over waar en wanneer blokken zijn gebroken. Verder bestaat er een legende over verborgen schatten die onder een instorting verdwenen zouden zijn.

Keerderberg. De eerste blokbrekers zijn hier rond 1650 begonnen. Daarna is deze groeve veel gebruikt als veestal en schuillocatie. Evenals de Scharnderberg was ze eigendom van de schutterij van Heer. De schutterij voerde een slechte administratie, waardoor veel onduidelijk is. Toch zijn er interessante details te vinden. Zo bleek dat inwoners van Heer blokken kregen voor de helft van de prijs die niet-inwoners moesten betalen. De groeve is door ruzie met de schutterij in 1826 overgegaan naar de gemeente Heer. Daarbij werd het blokbreken gereguleerd. De groeve heet Keerderberg